

Predhodna objava/1.03

Eda Belingar

JAKOPINOV SKEDENJ V ŠKOCJANU

Škocjan je gručasta vasica vrh skalne vzpetine, skozi katero si je izjedla pot podzemeljska Reka. Lega vasi opozarja na dolgo tradicijo poseljenosti območja, saj je pokrajina v tem prostoru privabljala človeka od pradavnine. Tako ni naključje, da je bližnja okolica izredno bogata z arheološkimi najdišči.

Arhaičnost tega prostora se izraža v arhitekturi naselja, ki se je ohranila v tlorisni zasnovi, začeti v srednjem veku, in nadaljevala z dodajanjem manjših stavbnih enot v nizih, medtem ko današnji stavbni fond zajema pretežno stavbe iz 19. in 20. stoletja. Vas leži znotraj tabornega obzidja, ki se je ohranilo le fragmentarno. Sestavljena je iz farne gruče, ki se je v dveh stavbnih nizih, ki se odpirata na obe strani, razvila ob cerkvi sv. Kancijana in se naslonila na obzidje. Le hiše ob koncih nizov, kjer je bilo več prostora, so se lahko razvile v tipične kraške domačije zaprtega tipa.

Ena takih je tudi Jakopinova domačija, ki je še v šestdesetih letih 20. stoletja nosila številko 6, kasneje pa so jo oštevilčili s 7. Evidentirali smo jo kot enoto stavbne dediščine.

Leta 1929 je v zemljiški knjigi zapisan lastnik hiše Škocjan 6 Znidarsic Francesco, z domačim imenom

Obnovljen Jakopinov skedenj leta 1999.

Jakopinov skedenj pred obnovo.

Jakopin iz Škocjana, kupil še hišo Škocjan 5.¹ Gre za nonota sedanjega lastnika domačije Škocjan 7. K slednji domačiji sodi tudi skedenj, postavljen ločeno od domačije, pred strnjeno vasjo ob cesti med Matavunom in Škocjanom, saj prostorske danosti znotraj domačije niso omogočale dozidavanja.

Lokacija skednja in oblikovanje kažeta dokaj arhaične, hkrati pa brezčasne značilnosti, saj so pretehtano urejene konstrukcije v svoji preprostosti zgrajene z veliko mero spretnosti in iznajdljivosti, ki jo je graditelj potreboval zaradi skromnih razpoložljivih materialov, ki se skozi stoletja niso spreminjali. Po hipotezi so se gospodarska poslopja že na predzgodovinski kmetiji pojavljala najprej samostojno, tj. kot ločene zgradbe za posamezne obratovalne naloge.² Jakopinov skedenj je bil tako eden redkih ohranjenih, za točno določeno nalogo namenjenih objektov na širšem kraškem območju, znotraj Parka Škocjanske jame pa sploh edini. Pred vasjo, ločeno od domačije, je stal še Kovačev skedenj, vrisan na katastrih iz let 1819 in 1872, kasnejši pa ga ne beležijo več.

Tudi Jakopinov skedenj je označen že na katastru iz l. 1819, stanje, podobno današnjemu, je potem zabeleženo še l. 1872. Gre torej za enoceličen, pritličen objekt s pravokotnim tlorisom, ki ga niso nikoli prezidavali in ki ima točno določeno funkcijo. Skedenj je bil postavljen ločeno od domačije, blizu njive, kjer je raslo žito. Ta lega je bila primerna tudi zato, ker se je ob mlačvi močno kadilo. Obenem je bilo seno shranjeno izven naselja, kjer je bila večja možnost požarov, saj skedenj ni imel zgolj funkcije pokritega prostora za mlačev žita, pač pa

je služil tudi za hranjenje sena pod streho. Kraške hiše so imele namreč še v prvi polovici 20. stoletja odprta ognjišča, ki so jih začeli nadomeščati zidani štedilniki.

Mlatili so predvsem pšenico in rž, manj oves in ječmen, saj so slednji vrsti manj sejali. Pri mlačvi so se izmenjavali štirje mlatiči, ki so mlatili s cepci. Zadnjič so v njem mlatili leta 1953.³

Skedenj je bil zidan iz lokalnega kamna – apnenca. Zidovi so bili sestavljeni iz zunanega in notranjega zidu, vmesni prostor pa je bil zapolnjen z zemljo, s slabo apneno malto in z gruščem. Notranjščina je bila grobo ometana z apnenim ometom. Zadnji lastnik se spominja, da so stene v notranjosti zamazali tudi s kravjaki. »To se je delalo z velikansko revščino.«⁴

Skedenj je ležal neposredno na skalni osnovi, ki pa so jo na treh mestih, v smeri od severa proti jugu, poglobili s kanali, da so ustvarili vsaj minimalno talno izolacijo.⁵ V severni in južni steni sta se nahajali dve linji za prezračevanje, uokvirjeni s kamnitimi okvirji. Vhod v skedenj je bil skozi preprosta lesena enokrilna vrata z zahodni zatrejni fasadi.

1 Glavna knjiga Naklo 1-60, zemljiško knjižni vložek št. 2. Hranijo jo na Zemljiški knjigi Okrajnega sodišča v Sežani.

2 Franjo Baš, *Gospodarska poslopja*, V: *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Agrarno gospodarstvo*, Ljubljana 1970, 597 in 598.

3 Informator Žnidarčič Anton, Škocjan 5.

4 isti

5 Peter Turk, Poročilo o rezultatih interventnih arheoloških raziskav na lokaciji Jakopinovega skednja v Škocjanu, Ljubljana 1999.

Ostanki Jakopinovega skednja.

Temeni zatrepnih fasad sta bili pokriti s skrlami, naloženimi z zamikom ena vrh druge. Skrle tako niso le preprečevale širjenja morebitnega požara, kar je prišlo prav predvsem v strnjenih naseljih, pač pa so ohranjale tudi suhe zidove, hkrati pa ščitile slamo pred vetrovi, zlasti burjo.

Ostrešje je bilo leseno, stesano iz hrastovih gred, z vmesnim podom, čez katerega so položili ročno stesane *colarke*, slabe tri centimetre debele deske, s presledkom med eno in drugo, tako da se je seno lahko zračilo. Nad vhodnimi vrati je bila v stropu odprtina, skozi katero so z vilami metali seno na pod.

Ostrešje so zbili z lesenimi žebli oziroma s klini, snope slame pa povezali na prečno položene letve, ki so tekle čez špirovce.

Streha je bila dvokapna, krita s slamo. Za najboljšo je veljala pšenična, za najdaljšo pa ržena. Slama je morala biti brez plevla in dobro omlatena, da se v njej niso zaredile miši in je uničile. Z *bekami*, gibkimi vrbovimi vejami, so jo zvezali v snope, *škupe*. Debelina slamnate strehe je morala biti najmanj štirideset centimetrov, saj se je slama sčasoma polegla. Na zatrepni fasadi je segala tik pod skrlat rob, čez severno in južno fasado pa je delala nadstrešek.

Tla so bila iz širokih, ročno tesanih hrastovih desk, ki so tekle od ene zatrepne fasade do druge. Morale so biti dovolj močne, da so vzdržale udrihanje s cepci.

Kot tradicionalna kritina na Krasu so se uporabljale skrle in slama. Že v 17. stoletju so začeli slamnato

kritino nadomeščati s korci, predvsem zaradi nevarnosti požarov. Slamnata kritina je danes na Krasu že skoraj povsem izginila, skrlata pa je zelo redka. Tudi zato je Jakopinov skedenj pomemben dokument kraškega stavbarstva.

Leta 1998 se v Javnem zavodu Park Škocjanske jame, ki je imel takrat skedenj v večletnem najemu, kasneje pa ga je odkupil, odločili za obnovo in postavitev etnološko zbirke.

Konservatorski program za obnovo skednja je predvideval takšno sanacijo objekta, da bi se ohranila njegova preostala struktura, saj je zaradi opustitve rabe in posledično nevzdrževanja od njega ostalo le obodno zidovje. Statično naj bi ga utrdili in mu omogočili novo namembnost. Pred izdelavo lokacijske in gradbene dokumentacije je svoje mnenje podal tudi statik, ki je postavil naše načrte na glavo, saj je ugotovil izredno slabo stanje zidov. Predlagal je rušenje in ponovno pozidavo, ker je glede na zapoljenost zidovja ugotavljal, da to ni injektibilno, pa tudi prekomernih deformacij zidovja ni možno odpraviti, vpliv vlage zaradi neinjektibilnosti pa le deloma.⁶ Postavljeni smo bili pred težko nalogo, saj je rekonstrukcija v spomeniškovarstveni doktrini dopustna le izjemoma. Po tehtanju razlogov za in proti smo se odločili za rekonstrukcijo, in to zaradi dotrajanosti materialov, ki ne bi omogočili izpeljave zastavljenega programa, in zaradi izjemnosti oziroma že kar izginevanja skednjev na širšem kraškem območju. Skedenj je bil konstrukcijsko dokaj preprost in

Obnova zahodne fasade

graditeljsko še kar nezahteven, tako da ni bilo nevarno, da bi »kopija« preveč odstopala od originala. Poleg tega je obstajal interes za ponovno ožvitev skedenja. Izdelali so natančen tehnični posnetek obstoječega stanja zgradbe, na osnovi tega in konservatorskega programa pa je bil izdelan projekt za rekonstrukcijo.

Izvajalec gradbenik je obstoječi objekt porušil. Kamniti material so v celoti ohranili za ponovno pozidavo. Karakteristične kamne so oštevilčili, rušitvena dela pa so izvajali delno ročno pod konservatorskim nadzorom, delno strojno. Na objektu in v bližnji okolici, kjer naj bi bila dovozna pot k skednju ter jašek za električne, vodovodne in telefonske vode, so potekala interventna arheološka izkopavanja, podiranje pa so nadzorovali, saj so domnevali, da lahko tam pričakujejo intaktne arheološke ostaline.

Skedenj je rekonstruiran na isti lokaciji. Edini pogoj, ki ga je bivši lastnik postavil ob prodaji, sicer do nje ne bi prišlo, je bil, da se vhodna vrata z zahodne zatrepane fasade prenesejo na severno fasado. Pot do prvotnega vhoda je namreč tekla tik ob sosedovi parceli, kar je bilo ob predvideni javni funkciji rekonstruiranega objekta in zato povečani frekvenci obiskovalcev zanj nesprejemljivo. Prvotni vhod smo zato na zatrepni fasadi prezentirali, vhodno odprtino zazidali, nov vhod pa izvedli na severni strani. Na prvotno mesto so vgradili karakteristične kamne, kot so vogalni kamni, okvirja oken, skrle zatrepnih dveh fasad in baza portala, pozidavali pa so tako in z istim materialom kot je bil pozidan prvotni skedenj. Izdelana je bila dvokapna slamnata streha, in sicer z mojstrom iz Kuzme, ki je eden izmed redkih še večjih te obrti. Zaradi nove namembnosti je bilo treba objekt opremiti z vodovodno

in električno napeljavo, kar je bilo opravljeno dovolj diskretno, ter ga ustrezno hidroizolirati, saj smo le tako lahko vanj namestili muzejske eksponate.

Pokrajinski muzej iz Kopra je v tako postavljenem objektu predstavil muzejsko zbirko Bogastvo zrnja, ki prikazuje postopek pridobivanja žita in njegovo uporabo.

Jakopinovega skednja sicer nismo uspeli ohraniti v prvotni strukturi, vendar pa smo ohranili njegovo izpovednost, ki je zaživela v okviru Parka Škocjanske jame.

Viri in literatura:

ARKO, Dušan 1998: Poročilo o ogledu in strokovno mnenje o možnosti sanacije gospodarskega poslopja (senik) - Kopinov skedenj.

BAŠ, Franjo 1970: Gospodarska poslopja. V: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Agrarno gospodarstvo, 597 - 598.

KATASTRI, 1819 in 1872, današnje stanje.

KRAJINSKE zasnove Škocjan 1989: Strokovne osnove za varstvo naravne in kulturne dediščine, ZVNKD Gorica.

TURK, Peter 1999: Poročilo o rezultatih interventnih arheoloških raziskav na lokaciji J'Kopinovega skednja v Škocjanu.

Informator

Žnidarčič Anton, Škocjan 7.

6 Dušan Arko, Poročilo o ogledu in strokovno mnenje o možnosti sanacije gospodarskega poslopja (senik) - Kopinov skedenj. Sežana 1998.